

STRATEJİK ÖNGÖRÜ KAVRAMI VE KUŞAK TEORİSİNİN STRATEJİK KARAR VERME MODÜLÜNÜN BİR ALT BİRİMİ OLARAK KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Ahmet Naci ÜNAL, Yrd. Doç. Dr.
ahmetnaci.unal@bahcesehir.edu.tr, Bahçeşehir Üniversitesi

Özet: Karar verebilmek ve geleceği tahmin edebilmek. Bu iki kavram insanlığı için var olduğu ilk günden bugüne üzerinde kafa yorduğu konulardır. Özellikle 2'nci Dünya Savaşı'nın ardından bilimsel metotlara dayalı öngörü faaliyetlerinde artış görülmektedir. Bu ivme günümüzde de artarak sürmektedir. Doğru kararlar verebilmek bilgi sistemlerine olan ihtiyacı artırmaktadır. Teknolojideki bu gelişim, toplumun sosyolojik bileşenlerini de değiştirmekte ve eskilerin kuşak farkı dedikleri olayın aslında bilimsel bir gerçeklik olduğu ortaya çıkmaktadır. İşte tam da bu noktada Karar Destek Sistemleri (KDS), bilimsel öngörü çalışmaları ve sosyolojik olgular iç içe geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Karar Verme, Stratejik Karar Verme Modülü, Bilimsel Öngörü, Karar Destek Sistemleri, Kuşak Teorisi

RESEARCH ON WHETHER THE STRATEGICAL FORESIGHT CONCEPT AND GENERATION THEORY MAY BE USED AS A SUBUNIT OF STRATEGICAL DECISION-MAKING MODULE

Abstract: "Decision Making" and "to be able to predict the future". These two concepts are mankind has been thinking over these concepts since the day he excited. Especially following the 2nd World War an increase in the scientific method based prediction activity has been observed. This acceleration is continuing to increase today. "Making the right decisions" need for information systems. This development in technology changes the sociological components of the society and reveals that what so called as "generation gap" is actually a scientific reality. It is exactly at this point where Decision Support Systems (DSS), scientific prediction studies, and sociological facts intersect.

Keywords: Strategic Decision Making, Strategic Decision Making Module, Scientific Foresight, Decision Making Systems, Generation Theory

1. GİRİŞ

İnsanoğlu küçük birimler halinde yaşadığı günden beri hep çevresini incelemiş, özellikle tüm süreçte anlamlandırma faaliyetlerinde bulunmuş ve bu faaliyetleri sırasında da sürekli merak etmiştir. Belki de en çok merak ettiği husus gelecekte ne olacağı ile ilgilidir. İşte bu dürtü 2'nci Dünya Savaşı'nın ardından -belki de bir kez daha böylesine büyük bir yıkım yaşamamak istemesinden dolayı- bilimsel metotlarla incelenmeye başlanmıştır.

Bu konuda Charles F. Taylor tarafından 1993 yılında ABD Harp Akademisinde gerçekleştirilen "Alternative World Scenarios for a New Order of Nations" isimli çalışma bir çığır açmıştır. (Taylor, 1993).

Benzer şekilde 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde gerçekleştirilen "Stratejik Karar Verme Modelleri" isimli yayınlanmamış doktora tezi çalışmasıyla da Stratejik Karar Verme Modülü (SKVM) gerçekleştirilmiştir (Ünal, 2005).

Bu modül yardımıyla güncel ve geçmiş bilgilerden yararlanarak çeşitli unsurların, birbirleriyle olan kıyaslaması bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir.

Günümüz dünyasında etkili olan hususlardan biri de sosyolojik bulguların toplum yaşamında en az teknoloji kadar etkili olduğudur.

Bu etkililik; toplumda beraber yaşayan bireyleri sahip oldukları yaş dilimleriyle oldukça gerçekçi bir biçimde modelleyen ve literatüre 1992 yılında Strauss-Howe Kuşak Teorisi olarak geçen çalışmayla da desteklenmektedir. Hatta bu çalışma 2005 yılında Hammil tarafından günümüz için; gelenekçiler, çocuk patlaması, X, Y ve Z olmak üzere beş kuşak grubunda tasniflemiştir.

2. STRATEJİK KARAR VERME VE STRATEJİK ÖNGÖRÜ

Strateji kavramı, son günlerde hemen her alanda sıklıkla kullanılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Strateji kelimesinin sahip olduğu karizmaya ilave olarak bu alanda yapılan araştırma ve çalışmaların artmış olması, bu kavramın çağımıza ait bir ifade olduğu gibi bir algıya da yol açmaktadır.

Strateji; -insanlar tarih boyunca yapmış oldukları faaliyetleri bu adla tanımlamamış olsalar da- aslında binlerce yıldır uygulanmakta olan bir kavramdır. Bu kapsamda ilk kez disiplinli bir şekilde ifade edilen ve bilahare kayıta alınan çalışmaların başlangıcını ünlü komutan Sun Tzu'ya dayandırmak mümkündür.

Günümüzde, insanlığın gelmiş olduğu teknolojik düzeyin de etkisiyle, disiplinlerarası çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalar; ekonomik alandan savunma teknolojilerine, bilimsel çalışmalardan toplumun yaşam tarzına kadar çok geniş bir alanda etkili olmakta ve toplumun tamamının tehdit algısını da etkileyebilmektedir. Bu etkinin mümkün olan en çok kazanç ile karşılanması da zamanında ve doğru alınacak kararlara bağlıdır.

Karar verme, hedeflenen amaca ulaşmak için iki veya daha fazla olası çözümünden birinin seçilmesi anlamına gelen bir süreçtir. Problem çözme ve karar vermedeki adımlar birbirlerine çok benzemektedir. Ancak, ikisi arasındaki temel fark; karar vermenin sonucunda mutlaka bir eylemin olmasıdır (Harrison, 1995).

Kavramlar bazen birbirlerinin yerlerine bile kullanılabilir. Bu kapsamda kararın oluşabilmesi için;

- Ortada bir problem olması,
- Problemin çözümüne ihtiyaç olması,
- Problemin seçenekli çözümünün olması,
- Karar verici kişinin/kişilerin olması gerekmektedir.

Birçok karar çeşidi içerisinde, stratejik kararların, tüm organizasyonu etkileyebilmesi ve uzun vadeli stratejik amaçlara ulaşılmasını sağlaması gibi nedenlerle çok önemli bir yere sahip olması kaçınılmazdır.

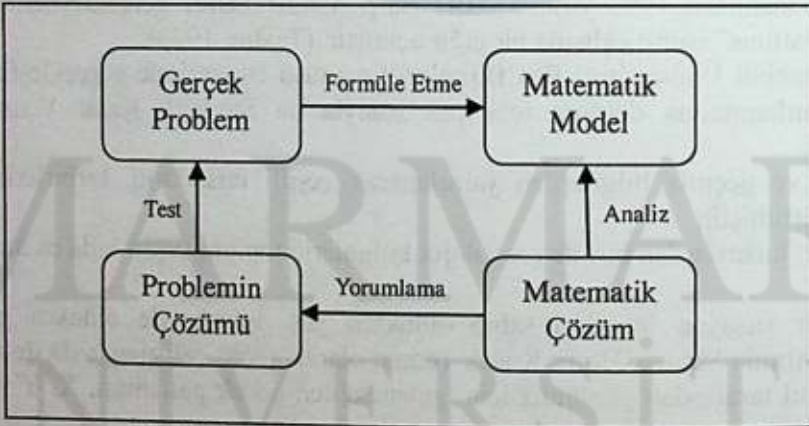
Bu sebeple yönetim ya da herhangi bir kademede alınacak kararları etkileyebilecek karar verme sürecinin izlenmesinde Şekil 2.1'de gösterilen akış şeması önemli bir yol gösterici olabilir. (Harrison, 1995).

Şekil 2.1 : Karar Verme Süreci (Harrison, 1995)

Ancak alınması gereken kararın niteliği ve seviyesi büyüyüp, karmaşılaştıkça, kararı etkileyecek unsurlarda da bir yayılma, genişleme olması ve kararı etkileyecek detaylı veri ve bilgilere ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olacaktır (Ünal, 2001).

Bu aşamada önemli olan bir diğer faktör ise mevcut problemin matematik modelinin oluşturulmasıdır. Bu model oluşturulurken de Şekil 2.2'de gösterilen akış şeması takip edilebilir.

Şekil 2.2: Matematik modelleme süreci (Ünal, 2005)

Geleceği tam olarak bilemeyecek olmamıza rağmen, bazı bilimsel metotlarla gerçeğe yakın tahmin çalışmaları yapmamız mümkündür. Bu kuram; insanlığın, bilimsel metotlarla ve yaptığı gözlemlerle varoluşundan günümüze kadar süregelmiştir.

Bu kuramdan yola çıkarak geleceği tahmin edebilme konusundaki çalışmalara; 2'nci Dünya Savaşı'nın ardından, özellikle bu savaşın yarattığı büyük yıkımın da etkisiyle başlanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren de stratejik öngörü üzerine çalışmalar hız kazanmıştır (Güçlü, 2003).

Tam da bu noktada "Bir amaca varmak için eylem birliği sağlama ve düzenleme sanatı" ya da en genel anlamıyla "Güç kullanma bilim ve sanatı" olarak ifade edebileceğimiz "Strateji" ile gelecek tahminini de içeren "Öngörü" kavramları bir araya gelerek "Stratejik Öngörü" ifadesini oluşturmaktadır. Aslında bu ifade; geleceğin sahip olduğu belirsizlik ortamında, kaotik ve karmaşık bir yapıyı işaret etmektedir.

Bu yapının temel taşlarını ise bilim ve sanat kavramlarını bir arada içermesi, bütüncül bir bakış açısına sahip olması, güncel bilgilere ihtiyaç duyulması, zaman boyutunun tüm süreçte etkin rol üstlenmesi ve kümülatif bir etkiye sahip olması, insan unsurunun belirleyici bir yapıya sahip olması ve sürecin tamamının bu dinamik yapısından dolayı risklere açık olması oluşturmaktadır.

Bu çerçevede zaman kavramı en belirleyici etken olarak karşımıza çıkmakta ve göreceli yapısından dolayı da kendi içerisinde riskler içermektedir. İnsan olarak zaman kavramını düşündüğümüzde aslında içinde bulunduğumuz anı yaşadığımızı fark ederiz. Geçirdiğimiz her saniye artık geçmiş olmuştur. Dolayısıyla stratejik anlamda gelecek görüşünde bulunmak için geçmişe ait verileri çok iyi değerlendirirken, günümüzdeki gelişmeleri de çok iyi anlamamız gerekmektedir. "Tarih tekerrürden ibarettir" atasözü de tam bu noktaya işaret etmektedir.

III. STRATEJİK KARAR VERME MODÜLÜ (SKVM)

Bilginin, uranyumdan daha etkili olabildiği günümüz dünyasında, bilgi teknolojilerindeki baş döndüren gelişmelerle bilginin üretilmesi ve yayılması kolaylaşmıştır. Ancak bu yoğun veri akışı içerisinde karar vermek daha da zorlaşmış ve karmaşıklaşmıştır.

Karar vermedeki bu zorluğu gidermek ve karar vericilere destek olması amacıyla geliştirilen Stratejik Karar Verme Modülü (SKVM) ile herhangi bir ülkenin ya da ülkelerin milli gücünü hesaplamanın matematik modellemesi yapılmış ve stratejik seviyedeki bir karar verici için oluşturulacak modelin bulgularının bir karar destek unsuru olup olmayacağı araştırmanın problemi oluşturmuştur.

Araştırmada ülke bazında, Türkiye merkez ülke olmak üzere, Türkiye'ye komşu olan Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, İran, Irak ve Suriye ile bölgede hâlâ etkisini sürdüren Rusya seçilmiştir. Araştırma, 2000-2005 yılları arasındaki zaman dilimi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada kullanılacak ağırlık değerleri, alanlarında yetkin otuz beş uzman üzerinde yapılan anket çalışmasıyla tespit edilmiştir.

Araştırmada, açık kaynaktan Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nun oluşturduğu milli güç tasnifi çerçevesinde, uzman personerce belirlenmiş ağırlık değerlerine göre karar matrisi ve doğrusal model oluşturulmuştur. Doğrusal modele uygun yazılım geliştirilmiş ve bir veri işleme programı olan Microsoft Visual FoxPro üzerinde uygulanmıştır. İncelenen ülke sayısının çok olması ve bu ülkelere ait kullanılacak açık kaynak verilerinin eşit biçimde her veri bankasından temin edilememesi sebebiyle, SKVM'ye girilen veriler, ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA)'nın yıllık yayınladığı The World Factbook'tan alınmıştır. Milli Güç Unsurları (MGU)'nın ana ve alt nitelikleri de veri kaynağına göre kök ve alt kökler olacak şekilde belirlenmiştir. SKVM'de hangi işlemlerin hangi sırayla yapılacağı belirlenmiştir. İşlem sırası takip edildiğinde elde edilen bulgular sunulmuş ve bulguların yorumlanması yapılmıştır.

IV. MİLLİ GÜÇ KAVRAMI VE MİLLİ GÜÇ UNSURLARI

Bir ülkenin başka ülkelere etki edebilme, caydırıcılık sağlayabilme ve ikna edebilmesi o ülkenin milli gücü ile doğru orantılıdır. "Milli güç, bir ülkenin amaçlı eylemler yoluyla stratejik hedefleri izleme kapasitesi" olarak tanımlanmaktadır (Ünal, 2005). Milli gücü ve onu oluşturan unsurlarını belirlemeye ve ölçmeye yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Tarihsel süreç incelendiğinde, milli gücü ölçmede içinde bulunulan mevcut teknolojik imkânların ön plana çıktığı görülmektedir. Önceleri tek değişkene bağlı ölçüm denemeleri yapılırken zaman içerisinde çoklu değişkenlere dayalı çalışmalar ortaya çıkmıştır. Tek değişkenli yaklaşımlarda ülkenin sadece gayri safi milli hasılasını (Charles Hitch ve Ronald Mc Kean), sadece deniz kuvvetlerinin hacmi ve gücünü (George Modelski ve William Thompson) veya sahip olduğu toplam enerjisini (elektrik ve petrol cinsinden) (Bruce Russett) güç dizini olarak kabul ederek buna yönelik ölçümlerde bulunulmuştur. Bu yaklaşım, basit olması ve kullanım kolaylığı sağlamasına karşın matematikçiler tarafından gerçekçi bulunmayarak sık sık eleştirilmiştir (Ünal, 2005).

Çoklu değişken yaklaşımlar, Klaus Knorr (1956) ile başlamış, yıllar içinde birçok çalışma yapılmış ve en yaygın olarak Ray Cline (1975)'in güç dizinleri kullanılmıştır. Milli gücün bir unsurunun, kendi başına toplam gücü ifade edemeyeceği, bu yaklaşımın ana görüşü olmuştur. Başka bir ifadeyle; bir ülkenin milli gücünün ancak bir başka ülkenin milli gücüyle kıyaslandığında ortaya çıkan somut güce sahip olduğu anlayışı hakimdir (Ünal, 2005).

ABD'deki önemli düşünce kuruluşlarından birisi olan Rand Corporation'da Ashley J. Tellis, Janice Bially, Christopher Layne ve Melissa Mc Pherson (2000) tarafından da "Endüstri Çağı Sonrasında Milli Güç Ölçme" adlı bir çalışma yapılmıştır. İstihbarat teşkilatlarının milli güç hesaplamalarına yardımcı olması amacıyla yapılan çalışmaya göre; Milli Kaynaklar (teknoloji, girişim, insan kaynakları, finansal kaynaklar, doğal kaynaklar), Milli Performans (harici sınırlamalar, altyapı kapasitesi, fiktisel kaynaklar) ve Askeri Kabiliyetler (stratejik kaynaklar, dönüşüm kabiliyeti, savaşabilme yeteneği) ana başlıkları altında bir güç dizini oluşturulmuştur.

ABD Savaş Koleji'nde yayınlanan bir makalede de milli güç unsurları, Doğal Etkenler (coğrafya, kaynaklar, nüfus) ve Sosyal Etkenler (ekonomi, politika, askeri, psikoloji, bilgi) olmak üzere iki ana başlık altında bir güç dizini oluşturulmuştur (Jablonsky, 2001)

Türkiye'de, MGK tarafından geliştirilen güç dizini ise; demografik, psiko-sosyal ve kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik, askeri, siyasi ve coğrafi olmak üzere yedi ana başlıkta toplanmıştır. Ancak bundan daha detaylı alt bölümlenmeye gidildiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır (Ünal, 2005).

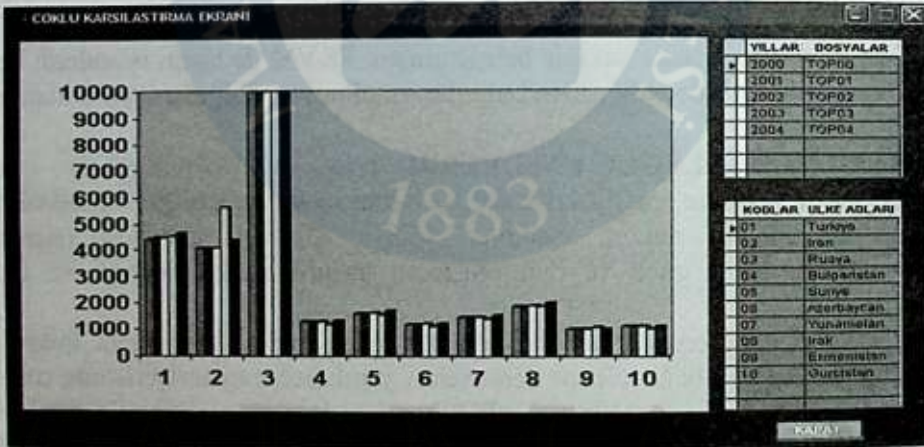
V. SKVM YARDIMIYLA MİLLİ GÜÇ UNSURLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

SKVM doğrusal model kullanılarak tasarlanmıştır. SKVM'nin son halini almasını takiben, MG'yi oluşturulan kök ve ana/alt değerlere göre; Türkiye, Türkiye'nin komşuları ve bölgede önemli bir güç unsuru olan Rusya'ya ait son beş yılı kapsayan veriler girilmiştir. Bir yıla ait verilerin dağılımları; 85 alt dal, 71 ana dal ve 7 kök olmak üzere toplam 163'tür. Bu 163 verinin tamamı SKVM yardımıyla grafik olarak ve tek tek tüm ülkeleri de kapsayacak şekilde incelenebilmektedir. Son beş yılın verilerinin de benzer şekilde incelenebildiği gözönüne alındığında, incelenebilecek toplam değer sayısı 815'dir. Bu 815 değere ek olarak tüm ülkelerin yıllara göre MG değerleri de toplu halde "çoklu karşılaştırma ekranı" üzerinden incelenebilmektedir.

MG ile MG'yi oluşturan kök değerlerine ilişkin grafikler incelenirken dikey eksen benzeştirilmiş değerleri, yatay eksen ise ülkelere ait numaraları göstermektedir. Genel toplam değerlerine göre yapılan sıralama ise normal dağılım eğrisi şeklinde, en yüksek değerli ülke ortada ve diğerleri de sırasıyla bu değer etrafında sıralanacak şekilde tasarlanmıştır. Normalizasyon değerleri ise 1 ile 10 rakamları arasında bulunmaktadır. Ancak, bu değerler grafik üzerinde daha net olarak incelenebilsin diye 1000 katları şeklinde gösterilmiştir. İncelenen değerler ile genel toplam değerlerinin aynı anda değerlendirilebilmeleri amacıyla da mavi renkli grafikler ülkelerin genel toplam değerlerini yani milli güçlerini gösterirken, kırmızı renkli grafikler sadece incelenen benzeştirilmiş değerleri göstermektedir.

Tüm bunlara ek olarak doğrusal modelleme ile tasarlanan SKVM sayesinde sadece en güçlü ülke belirlenmemekte, diğer ülkelerin yıllara göre durumları da saptanabilmekte ve bu ülkelere ait belirgin sapmalar ve varsa bunların sebepleri de ayrıntılı olarak incelenebilmektedir.

Ülkelere ait MG'yi oluşturan; insan gücü, coğrafi güç, ekonomik güç, askeri güç, politik-idari güç, psiko-sosyal güç ve teknolojik güç kavramları SKVM'de kök olarak adlandırılmıştır. Bu köklerin ağırlıkları dikkate alınarak oluşturulan toplam değerler de her ülkenin MG'sini oluşturmaktadır. Bu MG değerleri beş yıllık dilimler halinde incelenmiştir. Örnek olmak üzere çoklu karşılaştırma ekranına ilişkin görüntü şekil 5.1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 5.1: Çoklu değerlendirme ekranı (ÜNAL,2005).

Bu çalışmanın ikinci bölümünde incelenen öngörü modellerinin gerek duyduğu verileri temin etmede ve değerlendirmede SKVM'den yararlanılabileceği değerlendirilmektedir.

VI. SONUÇ

SKVM'nin bir KDS olarak kullanılmasında belirleyici olan unsurlar MGU'yu oluşturan alt bileşenlerdir. Bu bileşenler belirlenirken tamamen mevcut kıyaslama unsurlarından yola çıkılarak sonuca ulaşılmış, hatta nicel olarak değerlendirilemeyecek hususların da matematik olarak benzeştirilerek sisteme dahil edilmesine çalışılmıştır. Bu kapsamda mevcut kuşak teorisinde bulunan faktörlerin SKVM'de kullanılabileceği ve MG'nin hesaplanmasında aktif rol alabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca gelecek kuşakların belirlenmesinde de SKVM'den günümüzü çok iyi değerlendirmeye yarayacak bir öngörü aracı olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

- KAYNAKÇA
- Çengeli, N., "Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 15, İstanbul Syf.139-162.
- Gorman, P., Nelson, T., Glassman, A. "The Millennial Generation: A Strategic Opportunity", Organizational Analysis, Vol 12, No. 3, 2004, pp. 255-270.
- http://www.simmons.edu/som/faculty/docs/the_millennial_generation_a_strategic_opportunity.pdf [27.01.2014]
- Göçlü, N. "Stratejik Yönetim", G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 2, 2003, Syf. 72.
- Harrison, E.F. The Managerial Decision-Making Process, Houghton Mifflin Company, Boston Toronto, 1995, Pg.39
- Jablonsky, D. "National Power", Guide to Strategy, US Army War College, 2001, Pages 87-106
- <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/00354.pdf> [27.01.2014]
- Kona, G., "Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve Stratejik Öngörü Düzeyi", Uluslararası Güvenlik Sorunları, Dr. Kamer Kasım-Zerrin A. Bakan (Der.), 59-81, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, ISBN 975-6362-02-2, Ankara, 2004.
- http://strateji.cukurova.edu.tr/ULUSLARARASI/gamze_gungormus_kona_stratejik_ongoru.pdf [18.01.2014]
- Taylor, C.W. "Alternative World Scenarios for a New Order of Nations", 1993.
- <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/altworld.pdf> [27.01.2014]
- Tellis, A.J., Bially, J., Layne, C., McPherson, M., 2000, Measuring National Power in the Postindustrial Age, Rand Corporation, Arlington, 0-8330-2792-1
- Çal, A.N. "Stratejik Karar Verme Modelleri", İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005, İstanbul. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Vinos, J., "A Generic Foresight Process Framework", Foresight 5 , 3 2003 , pp. 10-21, <http://www.agriperi.ir/AKHBAR/cd1/FORESIGHT%20METHODOLOGY%20%26%20FORECASTING/FORESIGHT%20METHODOLOGY/related%20articles/philosophy/A%20generic%20foresight%20process%20framework.pdf> [23.01.2014]

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ